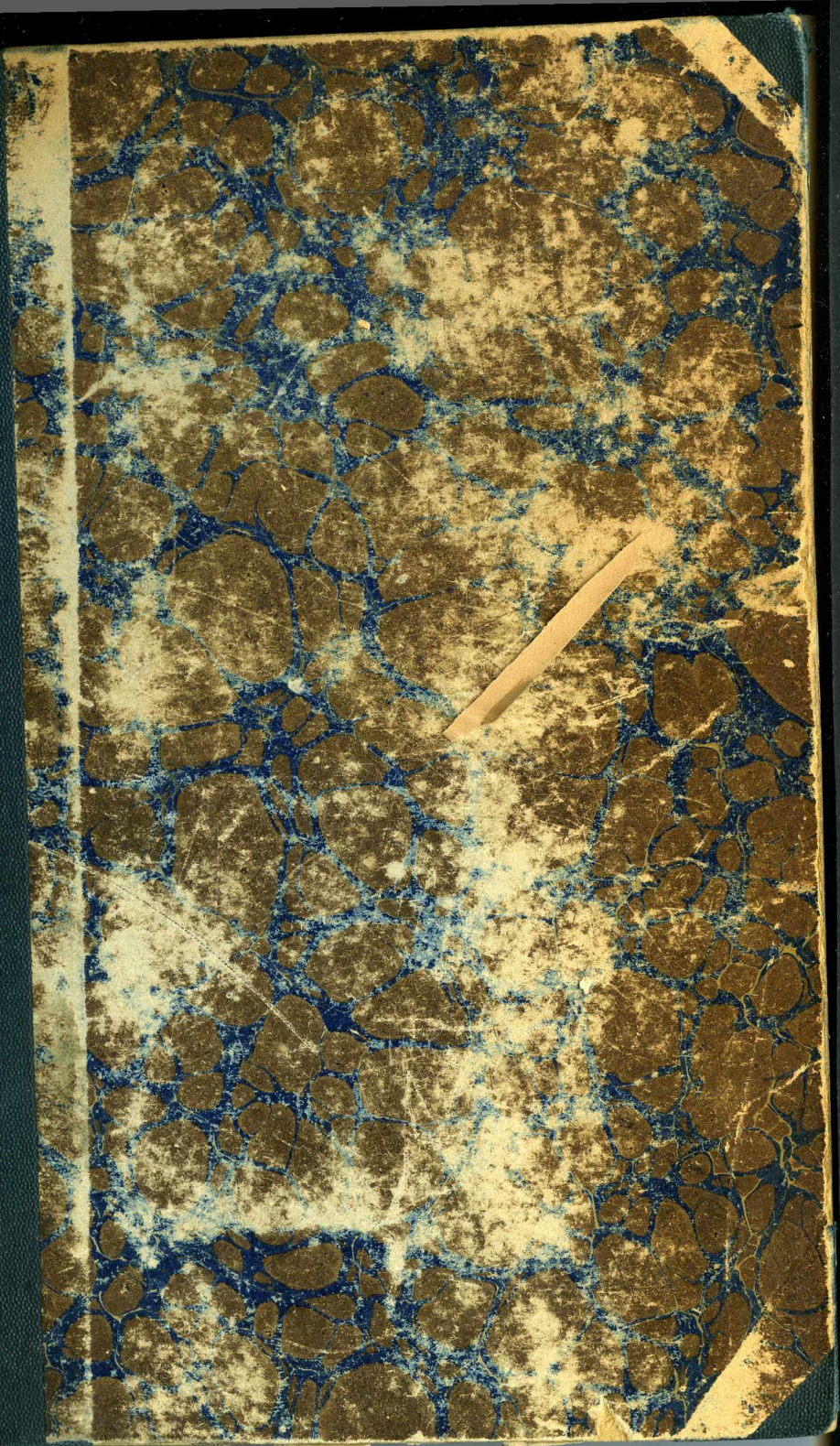
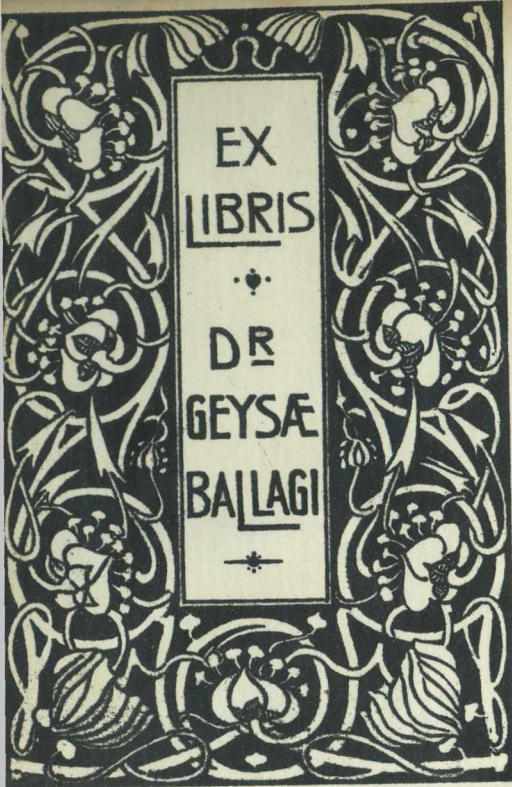

Politikai
röpiratok.

156.

EX
LIBRIS

DR
GEYSÆ
BALLAGI

1976

1994

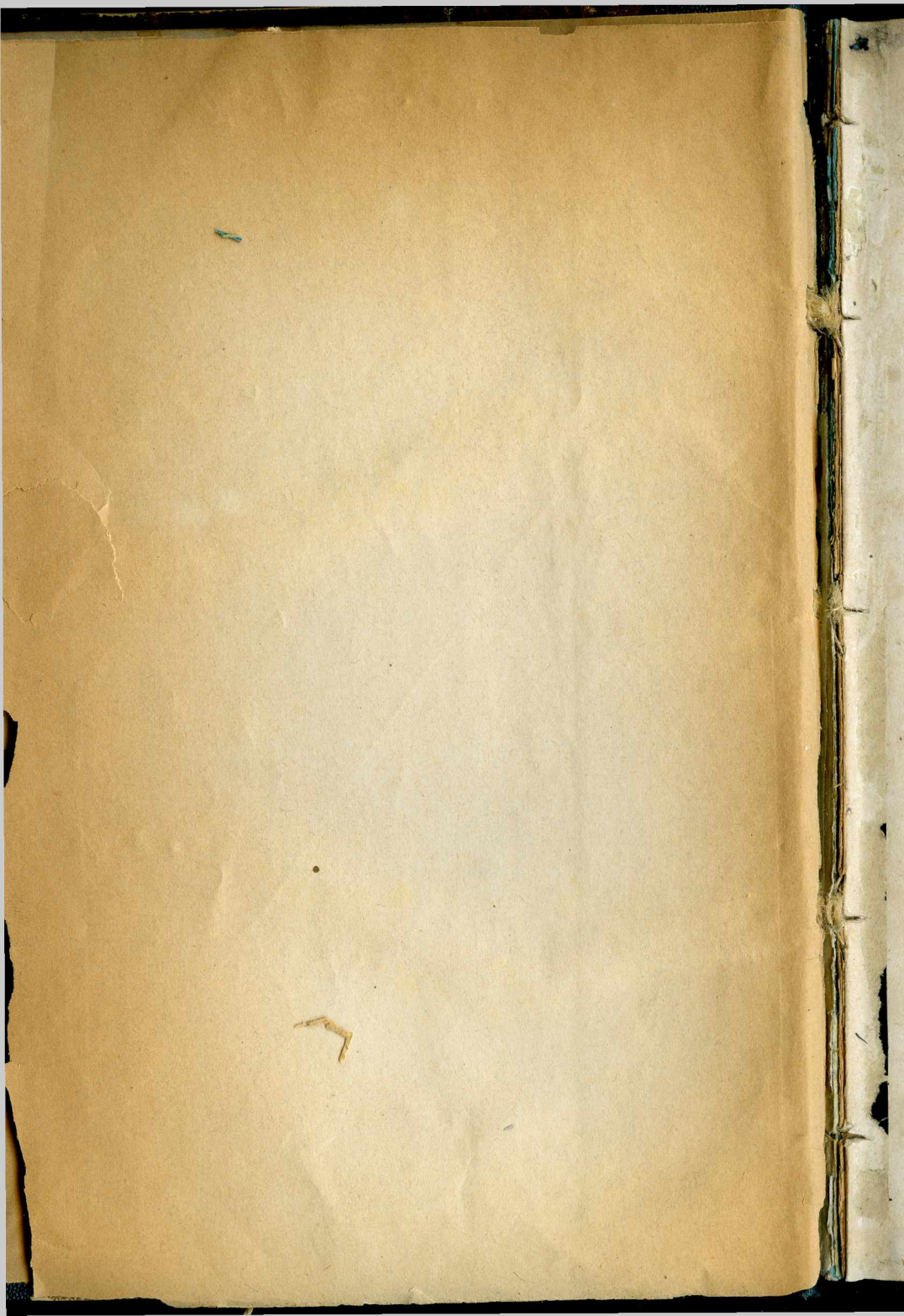
1999-07-07

- 1.) 001 0006 775789 0
- 2.) 001 0006 775772
- 3.) 001 0006 775765
- 4.) 001 0006 775741
- 5.) 001 0006 775734
- 6.) 001 0006 775727
- 7.) 001 0006 775710
- 8.) 001 0006 775703
- 9.) 001 0006 775697
- 10.) 001 0006 775680
- 11.) 001 0006 775673
- 12.) _____
- 13.) 001 0006 775666

lesz Ball/156/12

1385—1396

1. Egyházi emléktérkép, gr. királm. 7. felett. Koronka Antal. 1860.
2. Gesetze, betreffend die freie und öffentliche Religionsausübung. Jos. Siskács. 1866
3. Az egyetemi polgár hivatalosa. Dr. Pauler Fivadás. 1865.
4. A pártiság érdemei. Karcson Antal Árén. 1867. ✓
5. Falusi levelék a polgári házaszágról. 1868.
6. Melyik csatorna volna hasznosabb? Poronkay Zsuzs. 1868.
7. Coelibátus és polgári házaszáj. Papramonyó. 1870. [Kovács Sándor]
8. Szabadelmű szilamok. Lőrincz Fülöp. 1873. ✓
9. Mennyi lenn még behőtve az igazságot róma? Rengeteg csatároz. Törökgyi Titusz 187
10. A „Haza” hitelbank elkövetkedetlen bukása. Kohn Gyula. 1875.
11. Das statistische Bureau für Hauptstadt Budapest. Dr. Béla Weisz. 1876
= B 3 11/1
12. A haza minden előtt. Szendrői Elek. 1877.
13. A városnap nyugodalomnak napja. Zsigmond Sándor. 1879.

156
1385
EGYHÁZI

EMLÉKBESZÉD,

SÁRVÁRI ÉS FELSŐ-VIDÉKI

GRÓF

SZÉCHENYI ISTVÁN

CS. KIR. KAMARÁS, AZ OROSZ SZ. VLADIMIR-, A POROSZ KIR.
ÉRDEM-, A SZÁRDINIAI KIR. SZ. MÓRICZ ÉS LÁZÁR- S A SZICZI-
LIAI KIRÁLYI ÉRDEMRENDEK VITÉZE, S A MAGYAR
AKADÉMIA AL-ELNÖKE FELETT.

Mondotta

a toroczkói unitáriusok templomában

junius 10-én 1860.

KORONKA ANTAL,

HELYBELI LELKÉSZ ÉS KERÜLETI ESPERES.

KOLOZSVÁRTT,

NYOMATOTT AZ EV. REF. FŐTANODA BETŪIVEL.

1860.

Ultima Cumaei venit jam carminis aetas:
Magnus ab integro saeculorum nascitur ordo.
Teque adeo decus hoc aevi, te consule inibit
— — et incipient magni procedere menses.
Te Duce, si qua manent sceleris vestigia nostri,
Irrita perpetua solvent formidine terras.

Virg. Eecl. IV.

DEBALLAGI MÓR,

Szent Ieczke: Préd. I: 16. 17. *Imé én nagygyá lettem, és nyertem bölcseséget mind azok se'lett, a kik főök voltak én előttem Jéruzsáleben, és az én eimém tanult sok tudományt és bölcseséget, — de megesmerém ezt is lenni a lélek nyomorúságának.*

A jelen gyász-ünnepély gr. **Széchenyi Istvánt** illeti — és tí kedves Híveim, e névre boruljatok hálára Isten előtt, ki őt néktek — a hazának, nemzetnek és az emberiségnek adta volt!!!

Úgy is meghívott a méltányosság szava, s hazafiui kötelesség minket is, kegyeletes érzettel zarándokolni a sirhalomhoz, hol a nagy férfiú, dicsősége babérai alatt — és sorsának tövisei közt végálmát pihen; miután, mint a nemzeti élet nagy látnoka és vértanuja hagyta itt földi hazáját, melyet végpillanatáig imádvá szeretett. Meg vagyunk hiva e sirhalom mellett osztozni Magyarhon közös fájdmából, s csatlakozni a köztisztelet gyászához; — de alig ha megközelíthetjük azt a sirhalmot a nagy tömegetől, mely már bámulatos kegyelettel fogta azt körül — együtt sírni ott a kedves emlékü nagy hazafiért, s együtt örvendeni a hon szerencsésén, hogy őt egy ideig bírhatta s fiának nevezhette; őtet, — kinek jós lelke lengi körül ma is az élő nemzedék reményeit.

Miért is mennénk azon sirhalomhoz? ott csak kiszenvedett porokat találánk, míg a dicsőült szellem a magyar föld minden hantján emlékként áll, — minden jól érző szív egy sirbolt, mely SZÉGHENYIT rejti. — Igen! ott a családi sirboltban csak pora van a nagy embernek, míg szelleme mindenütt, — és nem csak a hon, de a külföld is tisztelettel tekint a kegyeletes gyászra, melylyel a magyar föld minden népe borul le a nagy szellem előtt, ki mint a nemzet büszkesége jelenik meg a történelem lapjain — s kit Magyarország — ha nem élnék a keresztyénség korszakában — most alkalmasint istenei sorába emelne.

És mí, ha bár távulról egy szerény csoportocskát alkothatunk is e sötét mezőn, legyünk büszkék reá, ha legalább egy igénytelen perenniszt ültethetünk a ragyogó emlék-oszlopok tövébe,— s beszéljük meg gyermekeinknek, hogy azok mondják meg unokáinknak, miként: mí a SZÉCHENYI századjában éltünk, — láttuk sirhalmát, s jutott nekünk is egy darabka fátyol a haza közös gyászából,— és e fátyolt, mint hazafiság szent ereklyéjét őrizze meg a maradék, s tegye jegyül ima-könyvébe — oda, a honnan valaha a hon boldogságáért akar és fog imádkozni.

Nem csak ő fénylett Magyarország földén gazdagsággal, észszel és befolyással; de a honszeretben, munkásságban s önfeládozásban — és a kinek egész világa, dicsősége Magyarország boldogsága legyen, ki ez országot csaknem fanatisált előszeretettel ölelte, s ezt fényre, gazdagságra és közbeesültetésre juttatni — s az európai civilizáció Pantheonjába beavatni oly tüzetesen, de vér-áldozat nélkül törekedett volna — — e teren SZÉCHENYI, századok óta egyedül áll. Ő nem kenyérért dolgozott,— nem hirnévre, nem hiu dicsőségre vágyott,— honát, nemzetét bálványozta a jobb értelemben s az emberiség jogait védte,— s annak ügyeért élni, volt polgári hit-vallása.

Innen a kegyelet, melyre halála felvillanyozott minden kebelt kelettől nyugotig. S azok közt, kik valaha a magyar földön új időszakot kezdettek, a hon-foglaló Árpádoktól a hon-védő Hunyadiakig, s a mí időkig — soha egy is, ha koronát nem viselt, vagy különben vérbe nem fullasztotta kortársait — nem jutott életében akkora népszerűségre, sem okozott halálában oly jelentékeny, nemzet és felekezet tekintete nélkül hazaivá vált gyászt mint SZÉCHENYI,—s mely, ha ez előtt századokkal történik, most a mesék közé számítuók.

Itt látszik, mit tesz másért élni,— s miképp minden időkor megszüli a hálás utódot azok számára, kik önzéstelenül tudták boldogítani századjok gyermekeit, s alapot vetni a következőség dicsőségének.

Nem a születés s nagyra-hivatás szerencséje hódítja meg tehát a nemzetek lelkét; hanem a letisztált ildom és nemes szándék, mikkel a mások sorsára akarunk hatni s a közönség ügyéhez nyulni. — Oh hány hatalmas olygarcha nem mulik el észrevétlenül, kik — mert magoknak éltek — csak is magoknak halnak meg; s alig tudja meg elmulásokat a szomszéd helység, — míg SZÉCHENYI-ről nem csak nemzete, de a magyar föld levegőét szívó minden nép, ha a szükkeblőség s önérdek gözkörén feljül birt emelkedni, hálásan emlékezik, — s nem csak a Duna, Tisza partjain, de túl is a Kárpátok halmain — túl a Dardanellákon — túl a nagy csatornán s Atlantison is — — mindenütt, hova csak egy magyart elhelyezett a sors — hála-sohaj leng hazafelé, — felkeresi a czenki temetőt, s ott leborul a porok előtt, melyek egykor oly dicső léleknek szolgáltak a mások boldogítása nagy művében.

Ő is azokhoz tartozott, kiknek oriási lelkületök akkor tünt fel, midőn a porhüvelyt leöltötték magukról. — Ő is küszködött a hálátlanság szemtelenségeivel, s türte az „et tu mi Brute?“féle keserveket, de megmutatta végre az idő, hogy a magyar tud háládatos lenni, — s fizetni oda a hová adós. — És ha hullámok csapkodták is a hazai partok közt a kalandor Árgot — megjárta az fénylő pályáját, s elhozta vezére és nemzete számára a cholchisi kincset — és a mártirkodó népembere sok szép gondolatait látta megvalósodni életében; halálában pedig egy ország hozta lábai eleibe a maga hódolatát. — Ha életében szerényebb volt, hogy sem magát nagy embernek mondatni engedje, halálában egészen átszellemülve teljes fényben s nagyságban merült fel századja láthatárán, s elmondható: Ime én nagygyá lettem, és nyertem bölcseséget mind azok felett, a kik fők voltak én előttem Jéruzsálemben, és az én elmém tanult sok tudományt és bölcseséget, — de megismerém ezt is lenni a lélek nyomoruságának.

Sok ajkon hangzott el a napokban a „SZÉCHENYI“

név. Sokan viseltek e névre gyász-ruhát, fátyolt és szalagot, mert hozzátartozott az a napi divathoz; de ezentúl meglehetősen sokan gondolkodtak, s a meggyászolt férfiú lelkületét és tetteit nem ismervén, s azok irányában a látópontot meg nem határozhatván, mint vak csoport rohantak egy másik csoport felé, melyet hasonlóképp korszerű eszmélet vezetett ugyan, de mélyebb buvárlat nélkül suhant át a kérdés felett, melyet ünnepelt. E vádat nem örömezt látnám gyülekezetemre nehezedeni, sem azt, mintha csak csoportozási kórság gyűjtött volna e gyász mezőre,—s azért a nagy férfiú emlékének szánt végtiszteletet az ő ismérte kifolyásaként szándékom bemutatni, mint a valódi érdemet illető méltánylat és közbecsülés adóját. Nem szeretném, ha beszédem végével oka volna valakinek kérdeni mégis: ki volt az a Széchenyi? Ezért csak is az ő életrajzát akarom adni. Ezt azért említem, hogy előre kibékítsek beszédem szokatlan alakzatával. Rendkívüli emberről szólva, hogy nyomon kísérhessük a merész lebegésű szellemet, meg kell engednünk magunknak egy kis eltérést a megszokottság sorompóitól.— Azonban a szent lecke szavaihoz hű kívánok maradni, kimutatván a nagyságot, melylyel ünnepelt emberünk tetteiben és sorsában fényelt kortársai között, és fényleni fog a maradéknál. Így azt hiszem, számolva lesz az apotheosisról, melynek tömjénéből a közgyászolat részeltette a nemzet nagy halottját.

Ama sötét éjszakán, mely nagy halottunkat oly rejtélyes úton végálmra szenderíté, a történelem muzsája virasztott mellette, s kérdésen kívül ez fogta fel a megrongált hajléktól búcsuzó szellemet,— a mint ez jegyezte volt el azt magának még bölcsőjében. Övé tehát a feladat: ítéletet mondani e halott felett. A mit mi mondhatunk, csak vélemény, csak tarlózat azon mezőn, melyen emberünk aratott nemzete és az emberiség számára;—de a jó szándéku vélemény sokszor közelit az igazsághoz, és a tarlózó szintügy jut tiszta szemhez, mint az arató.

Fogalmat alkotni a valódi nagyságról, nem csekély feladat; mert többnyire rabja vagyunk a viszonyoknak, mik között élünk, s aztán rendszerint ezek alkotják a lát-pontot, melyből mérjük a világot s az embereket, kik felinkbe emelkedtek eszökkel, sorsukkal, jellemökkel. A szegény a gazdagot, az elnyomott nép a méltóságban élőket könnyen nagy embernek nevezi; — s pedig ez többecske feltételez. — A ki életét feddhetetlenségben tölti, ki alamizsnát osztogat, — megtartja a törvényeket, ki gazdagságot gyűjt, fénylő családot alapít, ki sokaknak parancsol, de azonban az ősi szokások kerékvágásából kitérni, az elfogultság korlátait átlépni nem bírja — igen is lehet jó ember, becsületes s használható állampolgár s még hazafi is; — de nem nagy ember. A ki ellenben nem rabja kora tévedéseinek, s nemes szándékkal túl is merészkedik a szembe jövő habtorlaton, — ha keletről jő a szél, nem hajlik mindjárt nyugotra mint a falomb és közember, sem keletre ha nyugotról jött a szél, — a ki nem keresi ősei lábnyomát, hanem járatlan mezőn is utat alkot magának, — nem sohajtoz a nagy folyók árnyas partjaiért, hanem maga teremt Oázst a kietlen Saharákon, s mint a sas szembe úsz a fellegekkel, messze világba néz előre, új eszmékkel foglalja el magát, és ezekben egy magáról elfelejtkezik milliók boldogságáért, s állhatatosan küzd egy nemesült cél felé — ez a valódi nagy ember. Ez fényképe nagy halottunknak, kiről éppen ellensége mondta a valamást, hogy: ez a legnagyobb magyar.

Mondják, hogy nagygyá csak az lehet, ki nagygyá született. Herkules csak úgy lehet valaki, ha már bölcsőjében kigyót fojtogat, — s nagy folyóvá az válhatik, mely már forrása közelében nagy terhet bír. Halottunkat már e pontnál felhiva találjuk, hogy a hon nagy embere legyen, és már bölcsőjét ősei érdemei ragyogták körül. Atyja gr. Széchenyi Ferencz a pesti nemzeti Muzeumot alapítá, anyai nagybátyja gr. Festetics György a Georgicont nyitá a haza számára. Ily messze időkről gondoskodó családok sarjából mit

várhatott a világ inkább mint egy lélekben és testben nagy hazafit? — De bár mily szép elhivatás dicsősége lebegett a gyermek bölcsője felett, s az ifju álmain — azokból a haza csak későbbben értette a maga szerencsését. SZÉCHENYI ISTVÁN magyar szüléktől de nem magyar földön született. Ifjúságát a közállam katonai szolgálatában töltötte többnyire külföldön, s a francia háboru végnapjain résztvett a közös birodalom védelmében, s e téren négy katonai érdemjel diszította mellét, mely anynyiszor volt szemközt az ellenség tüzével. Ez idő alatt különösen magyar honért mit se tett, — és a hazának csak is 34 éves korában született; ekkor pedig mint egy Pallás fegyveresen s isteni erővel telve lépett elő a nyilvános élet terére, midőn az ország rendjei előtt egy, a hazáért elsőben ejtett szavával megalapítá, mintegy magával hozá a magyar Akademiát; — mert abban az egy szóban, egy évi jövedelme 60,000 pengő forint tétetett le a nemzet asztalára, és pedig avval a nemes resignatióval, hogy azon egy éven, melynek jövedelmét már a nemzetnek adta, barátai kegyéből fog élni. Könynyü fogalmat alkotnunk a meglepetésről, melylyel az ország elbámult nagyjai az ismeretlen arczu katonától, ki ekkor még magyarul csak töredeazve beszélt — fogadták a jelentékeny áldozatot.

Nagyszerü pillanat volt ez mind a hazára mind a grófra. A hazának akademiát és szellemi s polgári emelkedést alapított, a Széchenyi névnek népszerűséget s dicsőséget szerzett. Ezen túl a gróf a hazáé, s egyedül a hazáé volt. Lemondott a katonai pályáról hogy egészen nemzetének s honának élhessen, a socialis élet elparlagult mezejét választván munkássága pályateréül.

Egy prófétaí szavát jegyezte meg a világ, melyet aztán sokképpen felhasználtak barátai és ellenségei, mellette és ellene. E volt ama hatalmas ige: Magyarország nem volt, de lesz. — E jóslatot illetőleg tisztába kell jönnünk magunkkal. — Ha visszatekintünk az ország, a nemzet korábbi állapotára, látni fogjuk, hogy nemzetünk korábban is a nyugati civilizáció és keleti

barbaries közé védfalul levén felállítva, a két viszony örök surlódásai miatt csak lassu léptekkel haladhatott az értelmi önállóság mezején; de különösen miután a mohácsi szerencsétlen bukás következésében Magyarország alkotmányilag is megszűnt önálló ország lenni, s az osztrák birodalomba beolvadván, ennek kormányzása alatt számított le háromszáz esztendőt, önként következett, hogy a történelem lapjain e századokról úgy merüljön fel e hon, mint a közös birodalom kiegészítő része, s így jelenjék meg a földképen is. Ez idő alatt, a még másfél századig önállóságot mutatott Erdélyt sem véve ki, a magyar föld népe az igen veszedelmessé lett szomszéd ellen, s belvillongások miatt, mondhatni, minden dicsőség nélkül folytatott hadakozásokon kívül kevés élet-jelt mutatott. A világ, mert nem voltunk ország, keveset tudott rólunk: legfennebb azt, hogy egymás miatt nem élhetünk. Ipar és szépművészet parlagban hevert, a classikai irodalom vallás-felekezeti pedanteriába merülve, s a magyar nyelv egy kihalt nyelv uszályhordozójává aljasulva. A jó kenyeren és boron kívül tehát, melyek nem az iparnak de a jó földnek váltak becsületére — semmink se volt, a mivel a külföld figyelmét igénybe vehessük. A haza nagyjai s általában a miveltebb osztály nem találta itthon élvezetet, anynyival kevésbbé az idegen, a miért meglátogassa földünket, — és az alsóbb osztály a régi szokások nyügében érzéketlen hidegséggel várta, hogy az örök végzet hozzon valami jót a nemzetre. Ez állapotot rajzolja a kedélyes költő epés igéje:

„Élt egy nép a Tisza táján
Századokig lomhán, gyáván“;

s e pontról nézve helyzetünket, mondhatá a nagy férfiú: Magyarország nem volt.

Ez oldalról fogta fel ő Magyarország állapotát, s zászló-vivőül ajálkzott fel egy új hódításra, melylyel Magyarországot szellemi fegyverrel hódítsa meg a nemzet számára. Közfigyelem tárgyává akarta emelni a hont, s e szép czélnak áldozta nyugalmát, eszét és vagyonát. Igen anyagiasnak gúnyolt törekedésével ez országot

széppé, miveltté és boldoggá akarta varázsolni, hogy szerethesse ezt a magyar és külföld is, s ez úton az ország nagyjai, kik rendszerint külföldön keresték a miveltség és szép ízlés élvét, találják meg itthon, mit a hon határain túl kerestek,— s józanuljanak ki azon balhitből, mintha a magyar képtelen volna magasabb miveltségre, iparra és kéjelemre. E volt az irány az Akademia, s utána Lóverseny és Casino alapításában, melyek csak hamar is körünkbe vonák a figyelmet, s a tudományos és szép ízlésű valamint az iparos osztályból is sok külföldi tekintély vonatott frigybe ez országgal,— s a civilisatio hódítási tere nőttön nőtt. Mintegy varázsütésre állottak elé a gőzhajózás és szekerezés, úgy az állandó színház, véd-egylet és Magyarország büszkesége a buda-pesti lánczhíd, mik az ország fővárosát szépitvén, azt a világhírű városok sorába emelték, s oly középpontot jelöltek ki, hol a hazafi és az idegen is gyönyört és élvét találhatott, s honnan fény és dicsőség sugárzott az egész országra. A nemzet megértette a felhívást, — s a magyarosodás szelleme, mely több phasissai után—maig is megtartotta színezetét, már ekkor elborította az országot minden rétegeiben— s az arcz és ruhaviseletről a nemzeti ipar, művészet és irodalom élénk pártolásáig fokozódva, naponként nagyobb nagyobb tért kezdett meghódítani.— Kivülről is a nemzet és nyelve figyelem tárgyává lett,—irodalmi csatlakozások történtek a miveltebb külföldről,— a nyelv pártolást és rokonszenvet nyert,— külföldi tudósok tanulmányozták azt, sőt irodalmi kísérletek mutatkoztak a külföldön is, . . . s Magyarország kezdett lenni.— És mind ezek közvetve vagy közvetlenül SZÉCHENYI művei voltak.

Ez ország—újraalkotásban pedig elütött ő az ország többi publicistáitól, mert míg ezek a nemzet becsületét és boldogságát csak is az alkotmány diplomáciai feszegetésében s művészi szörszálhasogatásában, a régibb szokások, jogok és nemzeti büszkeség legyezetésében

keresték — SZÉCHENYI közvetlenül a tettek mezejére törekedett vezetni a népet, s elmondotta Isten és világ előtt — és kivívta: hogy bármily kormányzat alatt éljen egy nemzet, ha mivelt, ha munkás és rendtartó s számításaiban következetes, annak a nemzetnek van és lesz élete. Mig az ultrák rajongásai Magyarországot csak önállóságban hitték országgá alkothatni, ő a közállamhoz ragaszkodott, annak jogait bántathatatlannak tekintette, s a birodalom feldarabolására soha se gondolt. Jós lélekkel látta bé — mert gondolataival előljárt századján — hogy az elszakadás vést és siralmat hagy maga után. Törekedése tehát a volt, hogy azt a tért, melyet a fenálló kormány-viszonyok és kötmények közt elfoglaltunk, töltsük bé életrealóságunk bizonyos jeleivel: munkás-ság, ildomos miveltség és közlelkűséggel.

Nem ignorálta ő az alkotmányos élet viszonyait, sőt becsülte törvényeit; de két kitünő foltot látott abban, melyeket az idő kivánalmaival s az emberiség eredeti jogaival még nem egyezhetőnek talált s mint ilyeneket, hősies orvoslás alá kívánt vétetni. Egyiket azt, hogy a magyar földön az úr mégis igen boldog, s a föld népe igen sokat szenved, — a másikat: hogy a nemesnek, mint ő nevezte, „szűz válla“ éppen semmit, mig a közemberé igen sokat emel a haza terheiből — s éppen azé a közemberé, ki verejtéke után megtakarított garaskáiból sem szerezhet birhatási joggal bár anynyi földet, melyen egy sirhalom az ő számára megférjen. — Ehez képest nagy eszmék támadtak lelkében, melyek akkor sok ellenséget, de utóbb dicsőséget szereztek részére. E válságos viszonyban közép utat jelölni ki, melyen a nemzet az egyenjogúság elvéig emelkedhessék, nagy részben neki tartotta fenn a nemzetiség Istene. — És ő értve az égi intést, gondolataival, írásaival és tetteivel vezette a nemzetet a szép cél felé. Ő nem ábrándozott, hanem cselekedett. Felhívta a nemességet adófizetésre — példát adott a jobbágyok felszabadítására, saját embereit felszabadítván, s ez által megbarátkoztatta a világot az utóbb békövetkezett nagy reformokkal. És e pályán minden idejét, vagonát ké-

szen tartotta az ország szolgálatára. Ambár mint különben gazdag aristokrata magán-körében a magasabb ízlésű comfort embere, a hon ügyében nem vonakodott kényelmét áldozatul hozni. Folyvást irt, s munkái a nemzet kincse, s a diplomáciai irodalom gyöngyei lettek. Szabad idejét terveibe tartozó értekezletekre fordítván szakértők társulatában, költséges utazásokat tett saját erszényéből,— csak Angolhont, melyet úgy látszik, mintául választott, sokszor utazta bé, hogy gyökeres ismeretére juthasson az életrealóság kútfejeinek, melyeket e földre átvezetni szándékol. Egészsége s vagyona koczkáztatásával fáradozott a közügyben. Hónapokig lakott szekérében a Dunaparton, hol a hajózás útját egyengettette, mely mű még valaha a Herkules tettei közé fog számíttatni. Ezeken kívül éles szó- és tollharcokat állott ki az ügyért, melynek nem csak zászlósa, de lelke volt. Mindenben, a mi jó történt, kitünő szerepet vitt,— és a roszt vádja alól nyugott öntudattal moshatá meg kezeit.

Mindezekben pedig nem csak jó lélekkel, de finom tapintattal — a dynastia és nemzet bizalmát egyenlő ildommal kimélve, s mind a kettőnek jogát védve, járt el. És midőn huszonhárom évi nyilvános élete után az addig álmoknak s jogsértésnek gúnyolt szép terveit a márcziusi nyeresemények koronázták: a kiváltságosok közterhet vállaltak, a jobbágyok felszabadultak, ő tetőpontján állott vágyainak, s Magyarországot boldognak látta, mert a nyereseményekért cserében még ekkor vér nem ömlött a hon földére. — Jutalmul vette az égi végzettől, hogy az a forradalom, melyet ő a gondolkodás, közérdekek és nemzeti életrealóság érdekeért, az eszmék világában kezdett, vér nélkül végződött, s ő a magyar Perikles is elmondhatá mint a másik: csak az az örömem, hogy miattam senki gyászba nem öltözött, — s még is diadalt szerzett az Magyarország népe Isten és természet által szentesített kívánalmainak; — s Magyarhon önálló országgá lett független ministeriummal, melyben a közlekedési tárczát csak azért vállalta egyfelől, mert ebben hihette a hazának legtöbbet dolgozni, és másfelől,

mert tudta hogy vonakodása esetében e ministerium, már alakulása küszöbén megbukhatik.

Itt hát tetőpontra jutván, a gravitatio örök törvénye szerint visszahanyatlásnak kellett kezdődni. Az ez után következett néhány zaklatott hónapot, a gróf egyhangu közremunkálásban, de aggodalmas sejtelmek között töltötte a dynastia és nemzetek közötti viszonyok kiegyenlítése nagy munkájában, míg aztán a horvát ügy szomorú bonyodalmi békövetkeztek, s a hajthatatlan radicalok táborával szemközt a nagy lélek ereje megtört, s a honra nehezedeő nagy katastrof jóselőérzetével egy Kosziuszko-féle „finis poloniae“ hangján ejtett búcsuszóval: „Vége Magyarországnak“ örökre búcsut vett nemzete ügyétől, s egészben megholt Magyarországnak. . . . mert már a következő pillanatban eszméletlen kívül rohant a Duna árjába. — IV. Henrik meggyilkoltatása előtt néhány nappal már tör-szűrást érzett keblében, s fájdalmára panaszott, — miért ne jajdulhatott volna fel a hon sebe is hű fia keblében, még mielőtt a veszély bekövetkezett?! — Sőt a hullámok felkeresésében is jósszellem látszik muukálni; — mintha mondotta volna: „kedves Duna! te dicső pálya- és munkatársam! te tudod megnyit gyönyörködénk egymásban, míg együtt — egy célra dolgozva akarók boldoggá, széppé, gazdaggá tenni a magyar földet — fogadj kebledbe most a napok után, melyekben partjaidon annyi öröm-élvet kóstoltam. — Rejts el a tűz elől, mely e hont felperzselni készül, s melyet te sem fogsz elolthatni. Rejts el, vagy vigy meszsze meszsze e hontól, hogy ne lássam a honfi vért, mely hullámid közé fog vegyülni. Vigy el engem most, . . . s majd . . . bujdosó hazámfiainak, kik egy év múlva fogják életöket habjaidra bizni, hogy idegen ég alá szállítsd, mondd meg, hogy igen későn indultak.

E borzadalmas pillanat után, mi történt a nagy férfiuval, nem tartozik a tettek korszakához; hanem átmeneti útul szolgálhat arra, hogy szóljunk valamit e férfiu sorsáról részletesebben is.

Az élet sorsa, és az emberekkel való viszony alkalmasságot mindenütt — legalább a másokért élőkre nézve azon egy, a mint volt tudniillik az Mózesről a Krisztusig és korunkig: reménynek és csalódásnak, öröme és keserűségnek, barátság és ellenségeskedésnek, dicsőségnek és gyaláztatásnak csudás vegyülete. Így találjuk azt a SZÉCHENYI ISTVÁN gróf életében is.

Hanem a következetesség elve hozza magával, hogy itt is csak annyit említhetünk sorsából, a menyinyi ötet, mint államférfit a közdolgok élén tünteti fel, s enyryiben emlékezetét hatalmas köteléssel fűzte lelkünkhez. Csak annyit tehát, a menyinyi ötet előnkbe varázsolja azon jelenésekben, a mint a nép-kegy most vállán hordozta, mint a nemzet szabadítóját és vezérét egy szép jövő felé, majd mint a jó rend, s a nép bálványozása közt megöszült alkotmány ellenségét sárral dobálta, s ha éppen nem tett is keresztet vállára, hogy azt maga emelje maga számára a Galgotáig, legalább egy kis töviskoronát font homlokára.

A korsikai nagy férfiú avval panaszkodott korára, hogy az nem oly kegyes mint a régi népek, mert nem hiszik, hogy őt Isten küldötte az emberek szabadítására. Hát SZÉCHENYI mit mondhatott e megjegyzéshez? Neki sokan hozták el hódolatukat, s őt mint a mily őszinte oly tiszta szándéku és szilárd párt-vezért istenítették, oh, de . . . az a profanum vulgus, mely nem csak a daróc és czondra, de a díszmunte alól is — és nem csak a korcsmán de a zöld asztal megül is ki szokta rivni magát — itt is talált utat előtérbe tolokodni torz képeivel.

A gróf nyilvános életének első szakasza, mely tizenöt évet foglal be, és méltán dicsőség korának nevezethetik, diadal-szerű volt. — Ez időben minden ember a magyar földön akart valamit róla tudni. Minden indítvány, minden közérdekű vállalat, minden hírlap homlokán a SZÉCHENYI neve ragyogott. Könyveit a nép látnoki szerkezetnek tekintette, s kereste azokat minden olvasni tudó ember. Róla beszéltek minden társaságban. Róla irtak, róla szóltak a honban és külföldön, — s minden

jóra való ház falán arczképe függött. Szóval: ő a népnek — nagynak és kicsinnek — úrnak és szegénynek imádottja volt. — — Már e szép időszak kezdetén mutatkozott némi ellenszenv az ő újításai, s megpendített eszméi ellen. „Hitel“ czimű munkája, mint e nemben első termény a magyar ég alatt — a milyen véletlenül lepte meg az olvasó világot különöz névével, s újdonszerű terveivel s eszmékben gazdag tartalmával, — éppen oly drasticus hatást gyakorolt nem csak az alsóbb nemességnél, de az elfogultabb honoratiorok körében is. Nem csak az boszantotta ezeket, hogy az író az ősi kiváltságoknak és jogoknak hadat izent, hanem az is, hogy a nép azt bibliává alkotá: abban buvárkodott, és magyarázgatta magának, hogy eljött a megváltás ideje — közeledik a szabadulás órája. — A megsértett káosztok magokat avult axiomákkal körültorlaszolva vonultak véd-sánczaikba, s kínoz seblázuk fájdalmát az e könyvből mint a jó rend feldulására irányzott eretnekségből elégetett hetven példánynak lángjával akarták lelkökből kitégetni. Az ekkor lehamvadt tüzön az irodalom ünnepelelt veteránusa az idősb Dessöfy még lendített „Taglalat“-jával. De a taglalásban fáradt kéz maga tette le fegyverét és sok igazat adva a „Hitel“ írójának, megelégedett avval a gúnyoros szemrehányással, hogy SZÉCHENYI az ország és alkotmány sebei körül, lanceta helyett bárdot vett kezébe: — mely vádat az eredmény megszüntette, a menyinyben e meggyőzött minden elfogulatlan lelket, hogy SZÉCHENYI kezében mindig csak lanceta, a bárd pedig más kezében volt. Különben a már akkor megjelent „Világ“ az elfogultabbakat is megnyugtatta a SZÉCHENYI nézeteinek tisztultságáról, s minden ellenszegülő hang elnémult, s a magát addig megbántva érzett párt is meghódolt az őszinte és jó akaratú szándéknak, a mi által megnyilt a diadalmenet hősünk számára, — innen és túl virág-eső hullott a szép pályára, s SZÉCHENYI nagygyá lett azok felett, kik előtte éltek, kinek nevére a távulban is kalapot emelt minden hazafi. — De ő nem engedte el-

szédítetteti magát e dús tömjénezés által, s dicsőségét abban találta, hogy folyvást dolgozott: szóval és tettel az ország boldogítására, szépítésére, gazdagítására. Ez időszakba esnek mind azok, mikén az ő neve, mint izgatón, kezdeményező vagy végrehajtó működött; — és itt közel érezte magát ahhoz, miként már kiérdemlett s lábai eleibe hordott babérajain pihenjen, — midőn egyszerre csata-zaj keletkezett, s egy új tábor vonult ellenébe.

Ő újjá akará teremteni a magyar népet, mint az ország sorsát és állapotját is reformálni. E nagyszerű vállalat érdekében új eszméket és elveket honosított és akart acclimatisálni, — de pályáján conservatív léptekkel kívánt haladni, míg a szép jövő előálmai közt csak hamar elkábult haladási párt, melynek sehogy sem akart tetszeni, hogy a megölelt visió észrevétlenül tova száll, s az új Magyarország panorámájával enyelgő délibáb mind csak a távnlban lebeg, — rohanva indult czélja felé. SZÉCHENYI mind csak óvakodott bévérezni kezét a szivekbe legyökerezett agg szokások és előítéletek kitépésével, míg az ellenzékké alakult haladás emberei, gyáva pedantságnak tekintették ágról ágra lépdelni a sovárgott gyümölcsért, s fejszét fogtak a fa gyökerére, hogy az lebukva, korábban engedje élveztetni gyümölcseit. Ez állapot, melynek keserű eredményét a gróf jósleke korán belátta, az országot lázas küszködésbe sodorta, és SZÉCHENYI mint az óvakodó párt zászlóssa, nyil-zápor alá jutott, s ifjúságának kedvelt barátjait s más elkötelezettjeit látta állani a csoport élére, mely ellene táborba szállott. Irtak ellene és szóltak magán körökben s a parlamentben, s végül oda dobták őt a közvélemény közápóra alá, midőn őt hazaárulónak kiáltották, — a leghivebb hazafit — csak azért, mert nem árulta el a hazát amazok álomban látott kincseért. Utóbb az egész nemzetet — mert nem akarta eltapodni jobb szellemű vezéreit — nemezisi végzet alá kívánták; mint ezt ama kort jellemző szóokban fejezi ki a költő:

„Isten küldd e helota népre
Földed legszörnyűbb zsarnokát, —
Hogy kapjon érdeme díjjába
Kezére bilincset, nyakába
Jármat, hátára kancsukát!!“

E szerencsétlen, e bűnös túlzásnak SZÉCHENYI „ü s s, de hallgass meg“ féle hideg fontoltságot vetett ellenébe. Egykedvűséggel, de szilárd önbecsérzettel s rendithetetlen hazafi indulattal vette fel a kidobott kesztyűt, hogy megtarthassa az álláspontot, melyet elébb nemes szándékkal s jós-előérzettel foglalt vala el; türte a személye ellen irányzott bántalmakat, mindent feladott, de országos elveit soha. S ámbár a meszsze vitt közrajongás miatt már az ellenzék féktelenségét sem osztá, s a conservativek táborától is külön álláspontot kelle választania, a menyinyiben ő csakugyan haladni kívánt — mégis, mégis hű maradott elveihez, s rendithetetlen mint egy hideg kőszál a tenger-csapkodás között. E válságos viszonyok közt elfoglalt álláspontján még nagyobb volt, mint dicsősége fényes pályáján. Most, mint egy második Neptun, egy egy tekintettel fenytette a lába eleibe tolakodó hullámokat, s azok lesimultak. Majd mint a nemzet lát-noka ujjal mutatott a végpontra, hol az események titkos találkozása fog felmerülni. Szorgalma, hűsége még fokozódott, s nézeteivel „Stadium“, „Kelet népe“ és Programm, „Adó és két garas“ nagy műveiben a következő nemzedékek és századok tribunálja eleibe hivatkozott, mi által kortársai figyelme még éberebbé lett, ... s a küzdelmi sorompóba Magyarország valamennyi tekintélye bevonatott. Az elv-tusa élénkebbé s zajongóbbá nőtt, s az egész ország felriadt indolens álmából, — s így találta talpon a nyúgotról jövő habtorlat, s adhatta nyilt kezekbe a márcziusi alkotmányt. — Csak hogy az a habtorlat egy kis szélvészszel jött, s a nem egészen ért gyümölcsöt is lerázá fájáról!!!

SZÉCHENYI eszményi képét tehát, az árnyéklat, melyet egy futó felleg hagyott rajta, még érdekesebbé tette. S ámbár hihetőleg sok keserű pillanatot szerzett neki annak látása, hogy barátai töle elszakadnak jó szándékáért... s elleneivé válnak, kiknek hálájára számított, mégis végig csak jót akart nemzetnek és országnak, s mint ilyen, felül volt emelkedve a mindennapiság gőz-

körén; — és mint életében méltán birta nemzete, királya és hazafitársai bizalmát, — elmúlása méltó gyászba borította azt a népet, mely ha igazságos akar lenni — SZÉCHENYI ISTVÁN-ra mindig, mint a magyar föld nemtőére fog emlékezni, s nevét becses ereklje gyanánt adja át a maradéknak.

És ez ünnepelt nagy embert, nyilvános élet-pályája végén dicső küzdelmei után, szomoru borulat fogta körül, mintha a sors minden nagy ember számára jelölt volna ki egy-egy sz. ilonai remeteséget Herostratosz lelkü Hudson Lowejával. Utolsó éveit bús magányban töltötte, tisztább pillanatain mindig szeretett hazája sorsával foglalkozva, mignem a mult aprilis 8-ka végpercezeit hozta meg. A tétlenség szomoru unalma nyomasztóvá váltmunkaszokott lelkének, s egy megnehezült pillanatán rémes phantom jelent meg előtte, — hasonló ahoz: midőn Mariusz eleibe toppant egy rabszolga gyilkoló fegyverrel, s a nagy férfinak e szavára: te Mariusz? t! a szolga kezéből kiesett a fegyver. E phantom a halál volt, a fegyvert SZÉCHENYI vette fel, s maga rohant a hideg karok közé. — Hijában! ő is ember volt, s ha a halandóság e drámája nem megyen át rajta, hinnünk kell vala, hogy istenség lakik az emberi alakban. Az ember embernek marad a eicsőség fényhalmán is, mint a Galgotán. És ha már itt e szomoru élet-végzés korábbi küzdelmek eredménye volt, elmondható emberünk: Tanultam sok tudományt és bölcseséget, de megesmerém, hogy ez is a léleknek nyomorusága.

Ezekből Atyámfi! tán értettetek anynyit, hogy megítélhessétek, kit illet a mai gyász tisztelet, s magatok tehesetek bizonyosságot, hogy ez ember egyike volt a tizenkilencedik század jelesebbjeinek, kinek Magyarország földén, valamint a felszabadult nép hálaköteletzette, úgy az ország szellemei és anyagi jóllétének barátai, az önérdek és szükkeblőség leküzdése mellett tisztelettel tartoznak.

Ez az a férfi, kire Magyarhon mindig tisztelettel

és büszkén fog emlékezni. — Nyugodjanak békével kiszenvédett porai!!! — Lelke élvezze ott fenn, az önfeláldozás égi jutalmát örökkön örökké.

Nem tartozik hitemhez a lélek-vándorlás tana, még is jól esnék hinni, hogy a SZÉCHENYI lelke még nem hagyott el, még örködik hazánk felett. — Bánatos család! töletek várom én és a haza, hogy a dicső férj és atya fényjét saját nevetek megdicsőítése által tartsátok fenn továbbra is. Alkossatok egy szép csillagzatot a magyar ég felett, — s ha bár a főcsillag fellebbe rejtett, constellatiotok által tartsátok ragyogásban a SZÉCHENYI nevet. Lesz tán még egy háládatos maradék, mely neveteket, a régiek példájára az ég csillagai közé fogja helyezni.

Szeretném hinni, hogy egy mindig Magyarhon felett látszó csillagzat, valaha SZÉCHENYI nevet fog nyerni a nélkül, hogy az elnevezőre csillag-imádás vádjá nehezédnek, hogy teljék bé szent könyvünk amaz igéje: „a kik sokakat vezérelnek az igazságra, az égnek csillagaival együtt fénylenek. Dán. 12. 3.“

Tí pedig kedves Hivem! ne téveszszétek el szem elől az irányt, melyet e nagy ember adott a honszeretnek, mely szerint nem hiu büszkeség és gyáva úrkodás, hanem szorgalom, közre munkálás, ipar és miveltség által szerezhetünk a hazának jóllétet itthon, és becsületet túl is a hon határain. De az a miveltség és ipar is csak úgy hoz fényt és jóllétet, ha a szónak teljes értelmében hazai szinezetü s a haza földébe van gyökerezve. E miveltség organumául SZÉCHENYI a magyar nyelvet jelölte ki, ennek hozta a legelső áldozatot. — Ne felejtsetek tehát a magyar bölcs ama szavait: nyelvben él és hal meg a nemzet. Ez kitünőleg szól hozzátok atyámfiai! kik bár idegen törzs sarja, a magyar ég alatt, a magyar földön és magyar kenyér mellett magyarokká lettetek nyelvvvel, szívvel és lélekkel. Legyetek hű utódai atyáitoknak. Aztán a földet is, mely őseitek véreből ivott, becsüljétek. — Ki ezt nem becsüli, nincs a honba legyökerezve, s ki ennek birtokától gyáva pipe-

rékért és bűnös élvezetért megfosztja magát idegen kezekre bocsátva azt, a hogy nem maga földén áll itt, többé nem hazafi;... ennyiben, ki egy barázda földet gondos takarékossgal magáévé tesz, ragaszkodóbb a honhoz, mint a ki milliók árán szárnyakat szerez, hogy azokkal veszály pillanatain idegen ég alá repüljön.— Aztán ha nem élhettek, ne mindjárt a kormányzat fogyatkozásaira panaszkodjatok, hanem magatokra is. Nincs kormányzat, mely renyhe, fényűző, rendetlen népet boldoggá tehessen. Ezek voltak a SZÉCHENYI ISTVÁN igéi, melyek megtestesüléséből jószolt Magyarhonnak életet. Az ő vészes jóslatát hogy vége Magyarországnak, számítsátok azon pillanataihoz, melyekben nem volt ura meggyőződésének — és munkáljatok oda, hogy Magyarország legyen, ha nem volt.— Emeljétek érvényre a szép jóslatot, intést és példát, úgy is a költő szavaként:

„A nagy világon e kívül nincs számotokra hely —

Áldjon vagy sujtson a sors keze, élni, halni csak itt kell.“

És végre, adjatok hálát Istennek, hogy e nagy férfival, ki az emberiség ügyét a keresztyén vallás szellemében leghivebben tudta felfogni, — megajándékozta e századot, melynek pár évtizede többet tett Magyarhon szellemi életének s életrevalóságának kifejlésére, mint az előtti több századok öszszes folyama. — Könyörögjétek Istennek, hogy ne felejtkezzék el népéről, hanem időről időre küldjön e földre égi erővel felruházott lelkeket, melyek akarják is, tudják is boldogítani a népet, s dicsőségre emelni a nemzetet és országot. Unokáitoknak pedig tanítsátok bé, hogy a mely nemzet érdemeseit meg tudja becsülni — élni fog. És ez igéket, e tudományt írjátok ki-förölhetlen betűkkel sziveitekbe. — Irattassék meg ez a következő nemzetségnek hasznára, hogy a megújított nép dicsérje az Urat. (Zsolt. CII. 19.) Amen.

DE BALLAGI GEZA

